

Мақсұтхан АҚЫШОВ

Кернейдің аулы
Бұлағы

Алматы 2011-ші жыл.
24-ші шілде

Мақсұтхан АҚЫШОВ

Кернейдің әулие
бұлағы

Алматы 2011 жыл
24-ші шілде

Мақсұтхан АҚЫШОВ

КЕРНЕЙДІҢ ӘУЛИЕ БҰЛАҒЫ

*“Нұрлы Әлем шыңы” баспасы
Президенті – Жарылқасын ДӘУЛЕТ*

Редакторы – Садық СМАҒҰЛОВ
Корректоры – Қаламқас Сатқанова
Компьютерде беттеген – Мадина Арғынова
Дизайнер – Берік Үйсінбаев
Тех. редактор – Раушан Өскенқызы

*Мұқабаның сыртқы бетіндегі суретті салған:
Оралбек Тлебалдиев*

КӨСЕМ КЕЛБЕТТІ БАҒАДҮР - КӨКБӨРІ КЕРНЕЙ БАТЫР

Көкбөрі Керней баба өмірі 1990 жылдан бері толғандырып келеді. Ауыл атына «Керней» есімін бергізу үшін қаншама басшылардың есігін аштым. Жүйкемді тоздырдым. Соның бәрі бір күнгідей болмай сызылып, өшіріліп тасталды. Не үшін? Батырдың бағасын бағалай алмағандық деп түсінем. Қазақ жер мен су атауларын қоюдағы мағнасы бойынша дөптігі жағынан еш бір халыққа дес бермейді. Әрбір төбенің де, әрбір өзеннің де таңқаларлықтай дәлдікпен қойылған атауы бар. Ауылымыз неге ертеден «Керней» аталады? «Кернейтау» немесе «Көкбөрітау» тіркестері қайдан шыққан? Неліктен «Керней бабаның әулие бұлағы» суынан ел-жұрт дәм татқысы келеді? Не себептен «Керней» терминінен бүтін Қазақстан құлағдарлы? Қазақ халқында «Керней» аспабы болғандықтан, ауылымызды «Керней» атады ма? Ата жауға бабаларымыз кернейлете шабуыл жасап, дұшпандарын тойтарғандықтан, ырым етіп, жаңа туған бала есімін моллаға азан шақыртып, ел-жұрты, туған-туыстары, ата-әжесі, немесе, әке-шешесі Керней қойды ма екен? Сауалдың бастысы-«Керней» атауы қайдан шыққан? Осы сұрақтың жауабын қателеспей, ақиқатын дұрыс тапсақ нұр үстіне нұр болар еді. Ол үшін іздеуге болатын жердің бәрінен де, инемен құдық қазғандай болып төңіректегі жердің асты-үстін қопарып, көне көз, зердесі мол қариялармен де, оқыған-тоқығандары бар жастармен де әңгімелесу, тарихи-ғылыми кітаптарға көп үңілу керек болды. Бұл шаруаға 21 жыл уақытымды жұмасадым. 2011 жылғы мамыр айында ой-қарымымды мүмкіндігімше қолданып, тарихи тұжырым жасауға, бар парасатыммен, істер ісіме сәттілік тілеп, бір Аллаға шүкіршілік айтып, айырықша жауапты іске кірістім.

Ұлттық сана, қазақы тарих санасын таразылау үшін 2011 жылдың, мамыр айында Семізбұғы мен Ботақара таулары

аралығымен жүздеген шақырым жол жүріп өттім. Кернейтау аймағындағы көне көз қариялармен әңгіме-дүкен көріктерін қыздырдым. Олар, жастары жетпісті жыққан, тоқсанды тоқыратқан, көңілдерінде нұр-сәулелері бар, көкіректері ояу, зерделері зерек мына ақсақалдар: Құрмет Бұқпанұлы, Таяқбай Түсіпұлы, Ахмедия Бейсенбекұлы, Сәби Бақшиұлы, Нұрғайша Саманбеккеліні, Айтқожа Шәйкенұлы т.б. Кернейтау өңірі тарихын ғылыми негізде тәтпіштеу үшін көне баспаларды парақтадым. мұражайлар есіктерін қақтым. Дәурен, Лаура, Арман, Ержан сынды зерек те көреген жастармен кездесіп, жер-жерлерді аралап, өлке тарихына ой жүгірттік. Мың сағалы ойларымды сана зердемнен даралай да, саралай да екшей-екшей өткізіп, ақыл-парасатыма салып, төмендегідей тұжырымдарға тоқталдым.

ТАБИҒАТ ТІЛІ – ТАҒЫЛЫМДЫ ТІЛ

Уай, Қазыбек, Қазыбек,

Ел сыйлаған ағасың,

Қызыл тілмен келтірдің,

Ойрат-қалмақ тәубасын.

Хас батыры Кернейдің,

Нұрбай батыр Арғыннан,

Қыран құстай самғайтың,

Жекпе жекте қалмақтың,

Өлтірген батыр Барғайын.

Ақтамберді жырау

Қазақтың әрбір тасы тарлан тарихтың қарт куәгері. Қазақтың әрбір төбесі ата-бабалар ізінен елес береді. Қазақтың әрбір тауы қазақтың тау тұлғалар жөнінде сыр шертеді. Қазақ жеріндегі әрбір дауыл «Ақтабан шұбырынды, алқа көл сұламаны» еске түсіреді. Қазақтың әрбір самалды желі шашыңнан сыйпайды, ұлы мен қыздарын еркелетеді. Қазақтың әрбір бұлағы тіршілік иелеріне нәрін ұсынады, мөлдірлікке шақырады. Қазақтың

табиғаты елді ынтымаққа шақырып, намысты жоғалтпауға, рухты шыңдауға, қазақы болмысты үнемі, тоқтаусыз байытпауға беруге үндейді. Табиғат тілін түсінсек, қазақтың сан сырлы, терең мәнді сөз маржандарын ұққанымыз. Сөзді ұққанымыз үлкенге құрмет, кішіге ізет көрсеткеніміз, тарихқа тағзым, болашаққа бағдар. Арғы-бергі тарихтан тағылым алғанымыз, ата-бабалардың өнегелі іс-шараларын, тәлімді салт-дәстүрлерін жалғастырғанымыз. Адамзаттың мыңдаған ғасырлық тарихы бар, оның ішіне құрамдас бөлігі ретінде қазақ тарихы кіреді. Қазақ тарихы ішінде арғын тарихы, қаракесек тарихы, керней тарихы бар. Ұзақ тарихтың титтей түйірін білсек, біздер үшін бір ғанибет. Сол түйірдің легінде туып-өскен жер тарихы өз орнын анықтайды, төл тарихын тарамдайды, батырларын бағалйды. Дәуірлер дүрбелеңінде тарихи тұлға мен қарымды қылық, ел мен жер тарихының өшпес соқпағы адам жадында мәңгілікке сақталып қалады. Ұлы бабаларды еске алып жүру, үлкен тарихқа үңілу, аталардың өнегелі өмірінен келер ұрпақтарының ғибраттануы, табылмас алтын қазына, ұлы рухани мұра. Табиғат тілі-тағылым тілі. Табиғат тілін, қазақ тілін, данағөй ділімізді құрметтеу ләзім. Қазақстандағы Қарағанды облысы, Бұқар жырау ауданындағы, «Керней» ауылының оңтүстік-шығысын басып өтетін, шығыстан батысқа қарай созылып жатқан Дөңкол жотасындағы «Кернейтау» Керней атамыздың атымен аталғанын жырлап береді!

КЕРНЕЙ БАБАНЫҢ КӨНЕ БҰЙРАТЫ

*«Орта жүздің қазағын,
Қоныстандырды Арқаға.
Рулы ел боп жайғасты,
Есіл, Нұра, Балқашқа.»*

Ақтамберді жырау

2011 жыл. 14 мамыр. Жылгелді Айткенұлы екеуміз, су жорға аттарымызды ерттеп мініп, Көкбөрі Керней ұрпақтарының

аманатын арқалап, «Кернейтау» баурайын барлауға бағыт алдық. Көпір тауын оң жақ қапталда қалдырып, Белағашқа барар жолды қиып өтіп, Кернейтауды бауырлай жорттық. Мамыр айының самалы бетімізден сүйгендей, албұртқан көңіл, жүрек лүпілі бойға қуат, ойға шуақ бергендей күйдеміз. Айналамыз жасыл желек, шөптердің неше түрі, кең далаға жайып тастаған түрлі-түсті кілемге ұқсайды. Тау өзектерінде көк теректер, ақ қайыңдар мен қара талдар достық сапында тұрғандай, кезекпе-кезек бойларын түзеген. Өзекті бойлай, өзінің арнасымен мөлтілдеген бұлақ тоқтаусыз ағуда, табиғи сағат тәрізді, үздік-үздік сыбдыр қағып қояды. Міне, Керней бабаның көне бұйратына да көзіміз түсті.

Керней бабамыздың ғасырлар илеуімен жер болып кеткен қыстау үйі орнына да жеттік. Айнала жарты шеңберлене ағаштар өсіп кеткен. Үй іргелері құлап, тастар шашылып қалған. Үй орны, оны қоршаған орта адамды терең ойға батырады, 1600-1700 жылдарды көз алдына әкелгендей, көңіл-күйімізді толқытты. Жәкең екеуміз төрт ғасырға кейін шегінгендей әсерде болдық. Уақыттың бәрін де өз орнына қоятынын ұққандаймыз...

КЕРНЕЙ ҚЫС ҚЫСТАП, ЖАЗ ЖАЙЛАҒАН

*«Он екі жыл қыстады,
Он екі ұлдан өрбіген,
Керней-Кәрсон ұрнағы.
Сойыс малы бір бөлек,
Жаясы семіз құйқалы.
Қалмақтан алған жеңіспен,
Қылқұйрықтарды қапнатты.
Жүз мыңнан асты жануар,
Қанаттандырар сарбазды.
Ақтамберді жырауың,
Жырлап берді еске алып,*

**Қаракесек Кернейдің,
Даңқын шыққан тас жарып»**

Ақтамберді жырау

Өтіп бара жатқан заман-ай! Көзге жүгіріскен борсықтай семіз суырлар түседі, құды археологтар тәрізді, жерді қазып тастаған. Құлаққа торғайлар шырылы естіледі, бір бірімен жарыса әндетеді. Сол жағымызға, қиқулай сырласып, жүз метірдей қашықтықта екі тырна келіп қонды. Тырналар бір-екі сағатқа бөгелді. Аталығы тапжылмай бір орында тұрды, ал аналығы ерсілі-қарсылы, олай-бұлай, мазасыздана жүрумен болды. Жәкең екеуміз оларға қарап, таң-тамаша қалыстық! Қос тырна бізге не айтқысы келді? Ол жұмбақ болып қалды. Өмірде күрмеуі тарқатылмаған, ақиқаты ашылмаған мәселелерде сан жоқ. Осындай жұмбақтың бірі тарихымыздағы ақтаңдақтар, анық болғанды заңды түрде қабылдамау, кейбір тарихи оқиғаларды бұрмалаушылық. Сан ғасырлардан бері Көкбөрі Кернейтау да, Керней бабаның әулие бұлағы да, Керней бабаның қорасының орны да халық жадында өшпей сақталған. Керней ауылын орыстар ешкімнен сұрамай-ақ «Корнеевка» атай салған. Орыстарда толып жатқан Корней... Ол корнейлер елге не жақсылық істепті? Сонда, өз ата жұртынан қуылған, жер ауып келген, Украин мен Беларустар ауылдың атауын қай Корнейге бере салған? Бұлай болуы адамгершілікке жатпайды, заңға томпақ, қазақтың ар-намысына түскен дақ, рухына дат. «Керней» ауылының тарихи атауы шын мәнінде Көкбөрі Керней баба есімімен тікелей байланысты. Себебі, Орта жүздің қазағын Арқаға қоныстандырған Көкбөрі Керней бабамыз. Бұл сөзге тарих куә. Екі сағаттай уақыттарын бізге бөлген, тарихқа бөлген тырналар Жәкең екеумізге осыны айтқысы келген шығар. Жәкең екеуміз де тырналардың көзден ғайып болып, қалай ұшып кеткенін байқамай қалыппыз. Бұл не ғажайып? Ал дамыл таппай, жан ұшырып, жер астын қопарып жүрген суырлардың біздерге не айтары бар екен?

АУЫЛ АҚСАҚАЛЫНЫҢ АЙТҚАНЫ

**«Үш жүзден келді қонағың,
Күміс көмей, ұшқыр тіл.
Қадірлей біліп Кернейді,
Сый сияпат жасадың.
Батырлықпен, ерлікпен,
Басқарған қазақ жасағын.»**

Ақтамберді жырау

2011 жыл. 17 мамыр. Керней ауылынан оңтүстік-батысқа қарай, 12 шақырым қашықтықта орналасқан, алтынторылар тұратын Алғабас ауылындағы Сәби Бақшиұлы ақсақалдың үйіне ат басын тіредік. Ақсақал үй ығында күншуақтап, бала-шағасының картоп отырғызу науқанын қызықтап, биік орындықта отыр екен. Аман-саулықтан соң әрі-бергі тарихқа ой жүгіртістік. Шилі өзені Кернейтау, Асуағаш, Қалынағаш және Ақпантарауы атты төрт сағадан бастау алып, Нұра өзеніне құяды. Семізбұғы тауынан, Жыланды тауына дейінгі тізбектей тартылған төбе-жоталар Дөңқол таулары деп аталады. Шилі өзені мен Дөңқол жоталары тізбегі Қаракесек пен Қаржас руларының жер телімдерін екіге бөліп тұрған, сан ғасырлық шекара. Дөңқол жотасындағы Кернейтау, Имежал және Қостанқол тауларында сонау жаугершілік замандарда «Аттан» дабылы ауылдарға жетісімен Балхаш көлінен бергі Талды, Сарысу, Мойынты, Жамшы, Тоқырауын, Бақанас, Аягөз, Ащысу, Шаған, Көкпекті, Нұра, Шилі және Ертістің бергі жағындағы ер-азаматтар аттарына қонысып, Орта жүз сарбаздары құрамасына тез арада келіп қосылатын көрінеді. Дөңқол тауларында жылқы үйірлері бағылып, жер ошақтар қазылып, соғысқа қажет сауыт-саймандарын жасайтын шеберханалар көріктерін қыздырған, қорған қаланып, киіз үйлер мен хан шатыр тігілген. Сарбаздар дайындықтары пысықталап, тактика-стратегиялық әдіс-айлалар ойластырылған, аттар жүріске жаратылған. Дөңқол басында қолбасшылар кеңестер

өткізіп, елге келген жауды қуу, жою мәселелерін талқылап отырған. Дөңқол тауы басында үш адам жерленген. Үш мола да Египет пирамидасы тәрізді етіп таспен қаланған. Осы уақытта екі мола уақыт қажауынан шөгіп аласарғаны болмаса, бұрнағы қаз қалпында, ал үшіншісі бұзылған. Үш оба тең қабырғалы үш бұрыш іспетті геометриялық фигураның ұшында (вершина) орналасқан, өзара ара қашықтықтары үш метірден келеді. Үш батыр моласының оң және сол қапталдарында түзу бойымен қойылған жүздеген сарбаздардың мәйіттері мәңгілік тыныштығын тапқан. Бір үлкен шайқаста қаза тапқан қазақтың үш батыры және көптеген сарбаздары Қостанқолға жерленген деп топшылаймыз. Үш моланың біреуінің тастарын әркімдер тасып, алып кеткен. Тастары тоналған моладағы адамның сүйектері шашылып қалған. Сәбең ақсақал мен жиені Арман екеуі, білген дұғаларын оқып, сүйектерді қайтадан жер қойнына беріпті. Айтуға тұрарлық жәйт, батырдың жіліншік сүйегі осы заманғы адамдардікінен анағұрлым ұзын (орта есеппен адам бойлары екі метрден асатындай) екен. Қорта айтқанда, бір үлкен шайқаста қаза тапқан қазақтың үш бас батыры және жүздеген сарбаздары Қостанқолға жерленген деп топшылаймыз. Дөңқол тауларындағы зираттарды зерттеп, анығына жету археологтар мен тарихшы мамандардың еншісінде.

**Хан көтерді Қаракесек,
Ардақ тұтып еске алып.
Батырым деп Кернейді,
Құшақтасып төске алып.»**

Ақтамберді жырау

Сірә, бұл төбеде қазақтың үш батыры жерленген. Бағзы замандарда батыр атану үшін біріншіден зор денелі, екіншіден бет әлпеті сұсты, үшіншіден дұшпанға айлалы, төртіншіден істе тапқыр, бесіншіден шешендік сөзде белсенді, алтыншыдан аса алғыр, жетіншіден жолы болғыш болуы шарт. Батыр жау батырымен соғыс алды жекпе жегіне

Кернейдің әулие бұлағы —————

шығады. Жауапты сайыста қарсыласын жер жастандырып, сарбаздар рухын көтереді. Сол замандардағы жасақ басылар былайша реттелген: он басы, жүз басы, мың басы, он мың басы, жүз мың басы. Осы әскери сатылардан мүдірмей өткен қазақ сарбазы, кейіннен әскербасы дәрежесіне көтеріледі. Осындай батырлардың бірі, және де бірегейі, талай жауды жер жастандырған, қазақ халқы үшін өз жанын пида еткен, халық қаһарманы, түрік әлеміне есімі мәшһүр, даңқабройы асқан жауынгер, Жәңгір хан сарбаздарының бас қолбасшысы, қазақ жасақтарын құрушылардың бірі, ханның соғыс мәселесі жөнінен ақылшысы, Көкбөрі Керней баһадүр! Қазақ халқы, Арғын елі, Қаракесек руы, Керней ұрпақтары Көкбөрі Керней батырмен мақтануларына болады! Кернейді туған анадан айналдық! Кернейді туған елден айналдық! Кернейді туған жерден айналдық!

КӨКБӨРІ КЕРНЕЙДІҢ ҰРАНЫ

**Ас өткізіп, Қазыбек би,
Бағыштаптың Құранды.
Көкбөрі Керней атанып,
Жауға салған ұранды.
Хан көтерді Қаракесек,
Ардақ тұтып еске алып,
Батырым деп Кернейді,
Құшақтасып төске алып.**

Ақтамберді жырау

**Түбі бір туыстар түгел бол,
Қас дұшпаныңа берме жол.
Жаратқанымыз жар болып,
Жауыңа тисін семсер қол.**

Көкбөрі Керней

Әнұран елдің рухын аспандатады, биіктерге шарықтатады.

Қазақтың әнұраны жауға шабар соғыс алдында сарбаздарды жігерлендіру үшін айтылған.

Қолбасшылар мәжіліс өткізетін төбені «Қостанқол» деп айшықтаған. Бұл сөздің мәнісі, әрбір қостан келген қол түсінігін береді. «Дөңқол»-биік (дөң) мақсатта жиналған қол (сарбаздар) мағынасында, яғни, ел мен жерді, Отанды қорғап қалатын айбынды күш. Дөңқол тауы аймағынан 2007 жылы Сәбеңнің жиені Олжабаев Арман алтыннан жасалған, таңба-өрнекті белгісі бар көне сақинаны, яғни, осыдан 7 жыл бұрын суыр інінен тауып алған. Арман бүгіндері, саусағындағы алтын сақинаны ата-бабаның сыйы ретінде қарастырып, жақсы ырымға балап жүр. 2010 жылы суыр іні жанынан Тілеутаев Дәурен найзаның ұшын тауып алды. Найза ұшы бұл күнде мұражайда сақтаулы. Міне, тау мен тастың айтқандарынан Сәбең қария екеуіміздің ұққанымыз осы баяндалған әңгіме болды. Суырлардың не айтайын дегендерін біз білмедік, ал олар Арман мен Дәуренге алтын сақина мен сынған найза ұшын сый етті.

КЕРНЕЙ БАБАНЫҢ ӘУЛИЕ БҰЛАҒЫ

«...Сіргеліден Елшібек,
Оң қолы еді Кернейдің.
Тайатқан, Шұнақ бауырында,
«Қалмақ қырған» басында,
Қайратына шыдатпай,
Жекпе жекте өлтірді,
Менменсіген қалмақтың,
Шоно-Добо батырын.
Намысын қорғап найзамен,
Қазақ деген халқының.
Ажал тауып өзі де,
Жерленді бұлақ басына....

Ақтамберді жырғау

2011 жыл. 19 мамыр. Емші, Қазақстан бойынша үшінші орындағы түс жорушы Нұрғайша апай, Керней орта мектебінің ағылшын тілі мұғалімі, менің шәкіртім, Лаура Қанат қызы үшеуіміз Керней бабаның әулие бұлағына келіп темір тұлпарды тежедік. Нұрғайша апайдың Керней бабаның әулие бұлағы басында айтқан әңгімесі: «Адамның табиғатсыз күні жоқ. Табиғаттың оны айтатын үні жоқ. Табиғаттың тілі жоқ болса дағы ол өзінше сыр шертіп тұрады, қоршаған орта тілін ұғыну керек. Керней бабаның әулие бұлағының суы жартас арасы көзінен шығып, сандаған ғасырлар бойына асықпай, тоқтаусыз ағып жатыр. Бұл әулие бұлақ та талай тарихи оқиғаларды мөлдіреген көзімен көрген, су сыбдырын құлағымен естіген, шипалы да дәруменді дәмінен сезінген. Әулие бұлақ суымен жуынса адамның асқынған дерті жеңілдейді. Ол үшін денеге су адамның басынан бастап төмен қарай, өз ағынымен құйылғаны дұрыс. Көкбөрі Кернейтау бауырайының бүлдіргенімен Керней бабаның әулие бұлағының суын араластырып ішіп жүрсе бүйрек-бауырда жылдар бойына жиналып, тасқа айналған тұз еріп, зәрмен қосылып ағзадан шығып кетеді. Біз, тасбауыр болмайық, бір-бірімізге нағыз бауыр болайық! 2007 жылы, Керней бабаның әулие бұлағының басында әруақтарға бағыштап дұға оқыған соң, бейсенбі күннің түнінде маған мынандай аян келіп түсті: «Мен, Сары баба, Дөңқол таулары төңірегінде жатырмын. Жанымда өткен күндерден тағы да әруақты бабаларым жатыр. Дөңқол тауларында қазақтың үш батыры, олардың екі қанатында, бір тұзу бойымен, тізбектеліп жүздеген қазақ сарбаздарының сүйектері жатыр. Өзім жол үстінде жүретін бақсы баба сияқтымын. Менің рухым дамыл таппайды, Жаппар Аллаға тағзым етіп ояна салып әруақтарға дұға бағыштап есімді жидым. Зират көрсеңдер дұға оқымай, ол жерді айналып өтпендер. Қазақта «өлі риза болмай, тірі байымайды» деген терең мағналы, адамға ой салар сөз бар. Барып су алып жүрген бұлағың «Қазақтың Кернейінің әулие бұлағы. Әулиееде ру да, нәсіл де

жоқ. Әулиеде жаттық болмайды. Бар адамзат бір Алланың құлы. Құдай о дүниеде әулиеден оның руын еш уақытта да сұрамайды, бірақта, бес күндік жарық дүниеде әке-шешенді де, ата-әженді де, руынды да, ұлтынды да біліп, оларды қадір тұтып, қастерлеп елге айтып жүр».

КӨРІПКЕЛДЕРДІҢ КЕРНЕЙТАУДАН «КӨРГЕНДЕРІ»

**Толыбай батыр көріпкел,
Батыр еді айтулы.
Қай қиынға салса да,
Білмейтұғын жасуды.**

Ақтамберді жырау

Көріпкелдердің айтқандарынан бір үзін сыр... Семейден келген Гүлзия: «Бағзы замандарда Кернейтау төңірегінде керемет тарихи оқиғалар болған. Төбе басында мола бар. Молаға күмістелген ертоқым, тағы да басқа тұрмыстық заттар көмілген...» Түркістандық Зәуре, шынтактай жерге жата кетіп: «Кернейтау баурайында шипалы бұлақ бар екен. Нұрғайша, сен, сол бұлақты тауып ал да, шипалы суымен дертке шалдыққандарды емде, мол сауапқа батасың, Жаппар Алла ризалығына бөленесің. Көптеген науқастарды емдейсің, халық алдындағы беделің арта түседі...» (1990-1995 жж.) Қарағанды қаласынан Жанар Сансызбай қызы: ««Керней» жерінің асты теңіз. Теңіз түбі тұнып тұрған күміс. 300-500 жылдардан соң Кернейтау төңірегінде сәулетті қала салынады. «Туған жер жәннәт» демекші, қазақ елі туған жерінде бақытты ғұмыр кешеді, «алтын ғасыр» заманы орнайды. Мұны біздерден кейінгі, алыстағы ұрпақтарымыз көреді, бақытты өмір сүреді. Көкбөрі Керней іспетті ата-бабаларымыздың қаны бекерден бекер төгілген жоқ. Қасық қаны келер ұрпақ бақытты үшін киелі жерге шашылды.

Осыдан 392 жыл бұрын, періште тәрізді Керней бөбек дүниеге жайдан жай келген жоқ. Бөбек Керней – Көкбөрі Кернейге, одан әрі қара орман қазақтың атақ-даңқы жер жарған батыр Кернейіне айналды...» (2011 ж.)

ҚОРҒАНҒА БЕТ БҰРҒАНДА ЖАУҒАН ЖЫЛЫ ЖАҢБЫР

2011 жыл. 21 мамыр. Сәби қария, үлкен ұлым Нұрлан, Сәбеңнің жиені Арман және мен Алғабас ауылының шығыс аумағындағы бағзы қорған қабырғасын көруге автокөлікпен жолға шықтық. Тас қабырғалы қорғанға бет бұрысымен жауын жауа бастады. Ақ жауынды Сәбең жақсылыққа жорып: «Алланың халыққа жіберген несібесі ғой» деп марқая масаттанып қалды. Осы күнге дейін Алғабас атрабында құрағақшылық ел-жұртты, сайын даланы қатты шөлдеткен-тін. Қорғанның төрт бұрышында биік күмбезді күзет мұнаралары болғанға ұқсайды. Қорғанның ені 3 м, ал периметрі 4000 м шамасында. Осы уақытта қорғанның тастары құрлысқа қолдану үшін, жан-жаққа тасылып әкетілген, бірақ та оның жер асты бөлігі бүгінге дейін сақталған. Жаугершілік заманда Дөңқол тауларында Орта жүз қолбасшылары бас қосқан, қарулы жасақтарын сайлаған. Жалпы қазақ сарбаздарына қосылуға жан-жақты әсери-техникалық, тактика-стратегиялық дайындықтар жүргізген. Қарауыл, бекініс орындарын салып, сарбаздарды қару-жарақтармен қамтамасыз еткен. Киізге оралған қылыштардың жер астына тығылғаны жөнінде көнекөз қариялар әңгіме арасында айтып қалады. Қазақта «алтын бар жерге» жын-перілер үйір болады деген айғақ бар. Дөңқол тауларына, оның ішінде осы қорғанға жын-перілер көші көктем айының басында шығыс жақтан сағым тәрізді болып келіп, күз айының соңында кері қарай қайтады екен. «Желсіз күні шөптің басы қимылдамайды» деген сөз ата-бабамыздан қалған. Осы тәрізді оқиғаны адамдар ойдан шығарып немесе

жайдан-жай айта салмайды, мұнда бір гәп бар екені сөзсіз. Бұл ерекше құбылысты ғылыми тұрғыда зерттеген дұрыс шығар? Сәбең. Арман және де Алғабас ауылының өзге де тұрғындары мұндай таңқаларлық құбылыстарды талай мәрте естіп-көргендер. Көш сағым сияқты болып көзге көрінеді. Ат тұяқтарының дүбірі, арба дөнгелектерінің сықыры, көптеген адамдарға ап-анық естілген. Алла жын-періден адамдарды әрқашанда сақтасын. Көкбөрі Кернейдей батырларымыздың өрелі өмірі олардың ұрпақтарына үлгі өнеге. Жаппар Алла сәтін салғанда, халыққа нәсіп болып, жылы жауын жауып тұрсын. Халқымыздың тас қорғаны мықты болып, сарбаздарымыздың рух-намысы берік болып, Тәуелсіздігіміз баянды болып, барша Қазақстан халқының Отанға деген сүйіспеншілігі арта түсіп, ақ орда-күмбезіндегі көк туымыз желбірей берсін.

ЕСІМХАННЫҢ ЕСКІ ЖОЛЫ

**«Шыңғыс ханның өсиетін,
Бағдар тұтқан, Есім хан.
Қан жоса еткен жауларын,
Баһадүр еді, Есім хан.
Баласы оның Жәңгір хан,
Қалмақтарға ойран сап,
Аттан түспей, бел шешіп,
Атырды талай, таңнан таң.
Қаракесек Кернейді,
Серік етіп қасына,
Сан шайқаста ерлікпен,
Көрсетті талай өнерді.»**

Ақтамберді жырау

Қаракесек руынан шыққан Көкбөрі Керней 1619 жылы, еңсегей бойлы ер Есім хан заманында дүние есігін ашқан. Есім хан 1598-1645 жылдар аралығында алты Алашты,

яғни қазақ, өзбек, башқұрт, қырғыз, қарақалпақ және ноғайларға 47 жыл бойына билік жүргізген, халық алдында өте зор беделге ие болған, тарихи ұлы тұлға. Ол қарымды қолбасшы ғана емес, тапқыр саясатшы. 1598 жылы бұқар әміршілерімен арада жасалған бітім шартынан соң Есім хан Қазақ Ордасының сыртқы шекарасын бекітумен қатар, оның ішкі әлеуметтік жағдайын да жақсартты. «Есім ханның Ескі жолы» аталатын атақты заң осы жылда қабылданған.

КӨКБӨРІ КЕРНЕЙ

**«Керней атаң, кім еді?
Жаудан беті қайтпаған,
Жүрегі түкті ер еді.
Соғыстардан соғыста,
Ерлікпенен түледі.
Марғасқа жырау жырлаған,
Есім ханның қолында,
Батырлықпен көрініп,
Бола білді тірегі.
Хан Жәңгірге қастандық,
Жасаймын деген жансыз боп,
Көкбөрі Керней үлгертпей,
Басын шапты Тонайдың.
Содан бері екеуі,
«Бармақ дос» боп жүр еді.»**

Ақтамберді жырау

Бір тарихи мәні бар, ел аузындағы аңызда қазақтың шығуын «арғы тегі Көкбөріден тараған, ата жауына аш бөрідей қаһарлана тиетін, жылқы мінезді, нар тұлғалы, ар мен намысты тең ұстанған, болмысы асыл тастай бекем» батыр ретінде суреттеледі. «Қазақта көкбөрі»-қисапсыз қаһармандықтың, қалың қолды (әскерді) бастаушы, көреген стратег және тактик қолбасшының,

ел алдына шығып салиқалы ой мен жарқын жол көрсете алатын шешеннің, айтқан ақылына құлақ қоятын ханның кеменгер кеңесшісі іспетті фәлсафалық мәні зор, терең мағыналы ұғым. Қалмақтарға қарсы қиян-кескі шайқаста Қаржастан – Қойсары, Қалқаман (Бұқар жыраудың әкесі) Қарағай батырлар қатысқан. қайтпас қайсарлығымен, екпін пәрменділігімен ерекше көзге түсіп, жауды оңды-солды сұлатқанын көзі шалған Жәңгір хан (1645-1680 жылдар аралығында, 35 жыл хан тағында отырған) өзі басқарған аса жауапты ұрыста, 1643 жылғы Отан соғысындағы ерлігінен кейін, балауса Кернейге Тәңірден басқаны мойындамайтын ерлігі үшін «Көкбөрі Керней» атағын берген екен дейді көне тарихты бір адамдай білетіндер.

ЖАНЖҰНДЫ ЖЕР ЖАСТАНДЫРДЫ

Сіргеліден қыз таңдап,

Алды Ақбикеш батырын.

Жекпе-жекте қалмақтың,

Жан тапсыртқан Жанәсұнын.

Ақтамберді жырау

Керней өзінің жастығына қарамай өр мінезді, кең жауырынды, жұмыр білекті, жайын жауырынды, жолбарыс жонды, арыстан жүректі, өткір көзді, қыр мұрынды, жалпақ ерінді, тепсе темір үзетіндей қарулы, ой-қарымы ұшқыр, кең маңдайы жарқыраған, сөз саптауы ұтқыр, шапшаң қимылдайтын, өте сезімтал, көсем келбетті, жеті құлаш найзасын емін-еркін меңгерген, бір құлаш болат семсерін оңды-солды сермеген, асыл ағаш садағын көсілте тартқан, торғыл кара-көк тұлпарын тақым күшімен басқарған, алып тұлғасыменен сарбаздар арасынан ерекше көрінген. Еңсегей бойлы ер Есімге де, жауырыны жерге тимеген батыр Қажымұқанға да, рухы мен намысы мызғымас қаһарман Бауыржанға да ұқсайтын тұстары жеткілікті. Бұрынғы

батырлар дене дербестігімен де, өрнекті өнерімен де, берік білімімен де, ақыл-парасатымен де мен мұнда тап тұрғандай, көзінің қиығы түскенге дуалы әсерін тигізген. Керней балауса шағынан бастап қазақ жасағы сапында сарбаз ретінде шыңдала бастаған. Қантөгіс соғыс алдында, қарсыласқан екі жақтың батырлары жекпе жегін өткізген. Сондай жекпе жекте қалмақтың бағыры Жанжұнға қарсы «алдында жүрсем жалауың болайын, артында жүрсем қорғаның болайын» деп қосылған жан жары ақ сауытты, еркекше киінген Ақбикеш күйеуі Кернейдің ақ батасын алып ат ойнатып алға шықты. Хан алдынан өтпей жекпе жекке жеке дара шығып жауын жер жастандырғанда «Ақберендей атылған бұл қай батыр болды екен» деп таң қалған хан Жәңгірдің өзі ат шаптырып келіп маңдайынан иіскеп ризалықпен «Ақберен» деген есім беріпті.

КӨКБӨРІ КЕРНЕЙ-ӘСКЕРИ ҚОЛБАСШЫ!

*«Ас үстінде атаңның,
Ерлігін жырлап берейін.
Сексен үште көз жұмған,
Өрлігін жырлап берейін.
Арыстан жүрек айбарлы,
Мәрттігін жырлап берейін.
Жолбарыс жонды батырдың,
Өмірін жырлап берейін.
Батырым деп Есім хан,
Көтерген Керней мерейін.»*

Ақтамберді жырау

Көкбөрі Керней бірден жүздікті, көп ұзамай мыңдықты басқарады. Ал 1643 жылдан кейін Жәңгір хан сарбаздарының бас қолбасшысы дәрежесіне көтеріледі. 1702 жылы Бетпақдала жақтағы Тайатқан мен Шұнақ таулары етектерінде (Шамамен Мойынтыға дейін аттың жорға

желісімен бір күндік жер) қалмақтардың 15 мың әскеріне Көкбөрі Кернейдің 5 мыңға жуық сарбаздарымен қарсы тұрды. Осы алапат арпалыста 83 жастағы қарт қолбасшы әдейі дайындалған, қорғасын оқтан, майдан даласында ерлікпен қаза табады. Атақты қолбасшының мүрдесі Балхаш көліндегі Шұбартүбекте мәгілікке сырт көздерден жасырын түрде жерленген дейді көне көз қариялар. Уланған оқтан жараланған жауынгер баба, түйеге жегілген арбаның үстінде жатып былай деген екен: «Дүниеден өтпейтін адам жоқ. Сексен үшке жеткен жасым бар. Жасарымды жасадым, асарымды асадым, Жаратқанға тәубе. Міне, маған тасадан әдейлеп атқан жаудың оғы ұшына тиді, дәм-тұзым таусылуға таяу, о дүниелікпін. Мені төбе биігіне, су келмейтін жерге, сүйегімді іздегендерге таппайтын тұсқа, жасырын жерлеңдер. Қараңғы қапаста да тыныштық таппай жаулардың мысын басып жатайын.» Көкбөрі Керней батырдың өсиеті орындалып, «Денесі жасырын түрде, қалмақ сүйектерінің үстіне қойылған екен» дейді көне көз қариялар.

1643-1644 ЖЫЛДАРДАҒЫ ҚАНДЫ МАЙДАН

Қазақ халқы қай кезеңде болмасын «елім, жерім» деген хан мен мырзаға, би мен сұлтанға, батыр мен шешенге кенде болып көрген жоқ. Әр заманның өзінің сөз сөйлер азаматы, тағыдырын шешкен биі, жаудан қорғаған ері болғаны тарихтан белгілі. «Ер жігітке жарасар қолына алған найзасы, би жігітке жарасар еліне тиген пайдасы» деп Бұқар жырау (1693-1787) бабамыз айтқандай, еліміздің «өзін-өзі билеген ел» болуы жолында әрқайсысының қосқан үлесі орасан зор. Елімізді бір замандар «тарихын жаспен жазған тозған ел» етсе, енді бір замандар «тарихын таспен жазған толған ел» етті. Бірақ, қай заманда да, елі үшін, жері үшін еңбек еткен, қанын төккен азаматтардың есімдері халық жадында мәңгі өшпестей болып жатталып қалды, ұрпақтан-ұрпаққа мирас ретінде жалғасуда.

Орыс деректері бойынша, Батур қонтажы Алатаудағы қырғызға басып кіріп, байлығын тонап, еркегін құлетіп айдап кетеді. Тұтқындардың есебінен шеріктерін күшейткен соң қазақ жеріне «Жібек жолы» қақпасынан өтпек болған кезінде алдынан Жәңгір хан қарсы тұрады. Кейінірек, соғыстың соңғы кезеңінде 20 мың әскерімен Бұқар хандығынан Самарқан әміршісі Жалаңтөс аталық жетеді. Яғни, ойрат-қазақ соғысы екі хандық шеңберінен шығып, моңғол-түрік соғысына айналады. Орталық Азиядағы үстемдік үшін қазақпен қалмақ арасындағы ұрыстар 1520 жылы басталып, ара-тұра үзілістермен 1758 жылға дейін, яғни екі ғасырдан астам уақытқа жалғасты. 1643-1644 жылдардағы ұлы майданда Салқам Жәңгір ханның қалың қолын басқарған тұста Көкбөрі Керней сарбаздары киян-кескі ұрыста шешуші жеңіске жетті. Осы орайда, Абылай заманының деректі құжаттарында нақты аталатын, тарихи әңгіме, жырлар мен байырғы әдеби мұраларда бой көрсететін, халық жадында берік сақталған аруақты батырларын еске алғанымыз жөн. XVIII ғасырдың үшінші бөлігінде Дүрбін-Ойратты ойрандаған, Мәнжу-Цин басқыншыларынан қаймықпаған, торғауытты тоқыратқан, қырғызды Алатаудан асырып, өзбек әміршілерінің аузын жапқан, сөйтіп, жиырма жыл бойы қазақ байрағын жықпай, Аблай ханға үш жүзді басқартқан, Алаш Ордасын орнықтырған, атақты да айбынды, айтулы қолбасшылар: Қаракерей Қабанбай, Қанжығалы Бөгенбай, Баян, Малайсары, Олжабай, Шақшақ-Жәнібек, Шапырашты Науырзбай, Ақтамберді, Жәпек, Бердіқожа, Тілеуке, Сағымбай, Құлеке, Көкжарлы-Барақ, Құлашбек, Тұрсынбай, Нарбота, Қожаберген... Бұлардан басқа Жабай, Сырымбет, Байғозы, Елшібек, Сары, Сеңкібай, Мамыт, Молдыбай, Таңсық, Оразымбет, Райымбек, Айбас, Жаназар, тағы да басқа жүздеген батырлардың аттарын атауға болады. Осындай марғасқа батыр-қолбасшылардың ақыл-парасаты, қажыр-қайраты, төгілген тері мен қасық қаны-бүкіл қазақ тарихын тәуелсіздік тұғырына тақады, ұлтының

мерейін үстемдеп, ұрпақ болашағын бағамдады. Біздің заманымызда жоғарыда аттары аталған және аталмаған көрнекті тұлғалардың табандылығының нәтижесінде Қасым ханның қасқа жолынан айнымай, Есім хан, Жәңгір ханның ұлы жолдарын Абылай хан баянды етіп дағдарыстарға ұшыраған қазақ хандығын айбарлы да, айбынды мемлекетке айналдырды.

ЕРЛІК ІЗІ ЕШ УАҚЫТТА ДА ӨШПЕЙДІ!

Қазақтың кең жазирасын араласаңыз, әлбетте, Балхаш, Қарқаралы, Шет өңірлеріне бара қалсаңыз, «Керней» ауылынан келдім десеңіз, ол жерлердің кез келген тұрғыны елең ете қалады. Көздері оттай жанып, жүректері алып ұшып, жүздері күн шуағындай жадырап сала береді. Өзімнің руым қаржас, оның ішінде Бабаспын. Бергі жеті атамды тізіп берейін: Жанақ, Есентүгел, Кенжалы, Аймағанбет қажы, Ақыш, Термізі. Шет ауданына бара қалсам айтарлықтай толғанысқа түсемін. Керней ұпақтарының қаншалықты, қонақжайлығы, жан мен тән сұлулығы, мәрттігі және парасаттылығы менің көңілімді таң-тамаша күйге түсіреді. Бұл аймақтың азаматтары қазақы болмысымен, пейілінің кеңдігімен, жалпы жоғары адами қасиеттерімен өзіңіздің жандүниенізді баурап алады, жағымды энергияны бойыңызға құйғандай болады. Осындай рухты адамдар қазақ халқының мақтанышы, қазақ символы іспеттес! Осынау адами жоғары қасиеттер Көкбөрі Керней бабадан ұрпақтарына дарыса керек. Бұл рухани биіктік, бұл адами ірілік, бұл қазақтың басына қонған бақыт! Төрт ғасыр өтінде өшпеген Көкбөрі Керней батыр бабамыздың ізі, еш уақытта да өшпейді!

ҰПАҚТАРҒА АМАНАТ: «ТҮБІ БІР ТУЫС, ӘРҚАШАНДА ТҮГЕЛ БОЛ!»

Көкбөрі Кернейдің кіндігінен төрт тұяқ болған: Салмырза, Дау, Шан, Балапан. Қазақтар қалмақтарды талқандаған соң, жеңіс сыйы ретінде сарбаздардың даңқ-дәрежелеріне сай, қолбасшы-сарбаздарға тиесілі хан тарпынан жер телімдері берілген. Осы тұста даңқты қолбасшы Көкбөрі Кернейдің батырлығы арқасында Арғындарға Шилі, Есіл, Нұра өзені сағаларынан бастап Балқаш көліне дейінгі ұлан-ғайыр аймақ анықталған. Кейін осынау Шилі өзені ағысының солтүстігін бойлап жатқан аймақ Көкбөрі Керней ұрпақтарының жаз жайлауына айналған. Шилі өзенінің оң жақ бетінде Қаржастар, ал сол жақ ағарында Қаракесектер көп жылдар ағымында өзара түсіністік пен ынтымақтастықта ғұмыр кешкен. Осы уақытта, 3-4 ғасыр жылжып өтіп кетсе де, Тәуелсіз Қазақстанда, «мың ру елінде» түсіністік пен татулық кеңістігінде, бұрынағы Қаржас пен Қаракесек жерінде — көмекей әулие Бұқар жырау мен Қаздауысты Қазыбек би елінде бақыт құшағына бөленген түрлі ұлт пен ұлыс өкілдері жарасымдылық сипатта өмір сүруде.

Бүгіндері Көкбөрі Кернейдің ұрпағы өсіп-өніп, керегесі кеңейіп, шаңырағы биіктеп, Тәуелсіз Қазақстанның еңсесі үлкен, бір зәулім үйіне айналды. Елдің бақыты өлілер аруағын риза етумен, бүгінгі өмір құндылықтарын бағалай отырып, осы күндері ертеңгіге жарқын жол ашумен дараланады, ой-сана тереңдігімен сараланады. Жарық дүние есігін ашқанына 392 жыл, бес күндік жарық дүниеден өткеніне 309 жыл толғандығын атап өте отырып, қазақ тарихына көз жүгірту саяси-қоғамдағы, өскелең ұрпаққа тәлім-тағылым берерлік, өте құнды тарихи оқиға. Бұл оқиға-ерлік пен елдіктің ұлы көрінісін адамзатқа тағыда бір паш етер, ата-бабаларымыздың ауыр да зерделі, бұралаңы мол, ұзын жолын ұрпақтарына көрсететін, тарихи мәні зор оқиға. «Түбі бір туыс, түгел бол» деп ата-бабалар айтып кеткен. Бұл ата-бабадан біздерге аманат. Аманатты бұлжытпай орындау біздерге, ұрпақтарға, ардақты парыз.

ТҮЙІН

**«Келдібек би атаңыз,
Жайлағты «Ботақараны».
Тау бауыры қыс қыстау,
Көк орай шалғын, ен жайлау,
«Сандықтас» тауын еншілеп,
Ататтырды «Керней тау»**

Ақтамберді жсырау

Ақбакай жорғамды жосылтып, жаныма көнекөз ата-әжелерді жол серік етіп, қазақтың Көкбөрі Керней батырының қаракер тұлпарының ізімен жүріп, талай шаршы шақырымды шаңдатып өттік. Орыс-қазақпен әңгіме тарқатысып, үш-төрт ғасырлық тарих тұңғиығына тереңдедік. Керней ауылы астындағы күмісі тұнған теңіз тереңінен тарихи хабарды қазып алғандай болдық. Ағаштары бүршік жарған, қарағандары топталып шоғырланған, қыр қызғалдақтары құлпырған мамырлы мамыр айының жұпарлы ауасымен кеңінен тыныс алдық. Әрбір сапарымызда Көкбөрі Керней баба жөнінде әңгіме қозғалып, тарихтың тұнба тереңіне үңілістік. Сол шұбалаңдаған жол, сол шұбатылған сөз, сол жайылған қол (аруақтарға дұға бағыштау, бір Алладан тілек тілеу), сол жаудыраған көз Көкбөрі Кернейдің өмір жолын, қазақ тарихының бір кішкентай түйірін көкейге ұялатты, ойға ой қосты, ақылға ақыл қосты, білімімізді молайтты, санамызды жаңғыртты. Көкбөрі Керней бір ғасырға жуық ғұмырын туған жері үшін, асқақ елі үшін ат үстінде, түн ұйқысын төрт бөліп, күн ыстығына шыжып, түн суығына тоңып, қазақтың жоғын жоқтап, бұрысын дұрыстап, жаумен жағаласып, дұшпанымен дүбірлесіп, өршіл мінезімен, қазаки-бөрілік болмысымен, жеңделгенге деген қаһармандық қаһарымен өмір-ғұмырын ат үстінде өткізген. Ат үстінде туған, ат үстінде өлген. Бірақ-та, Көкбөрі Кернейдің есімі, мұқалмас қайрат-жігері, аспандаған рухы өлген жоқ.

Көкбөрі Керней, осынау төңіректі, Керней ауылы тұрған жерді, Кернейтауды, төбелер мен адырларды 1660-1680 жылдары Қазақ-Жоңғар арасында тыныштық орнаған заман болды. Оның мәнісі Жоңғарлар Цин патшалығымен соғысып бастарымен әлек болып жатқан еді. Осы кезде бір өзеннің бойында туып өскен досы Келдібек батыр, Келдібек би Көкбөрі Кернейді өзі жайлап отырған Қу тауының қыс қыстап, жаз жайлап қайтуға қонаққа шақырады. Осы келісінде Көкбөрі Керней кіндігінен тараған ұрпақ осы, бүгінгі күнге дейін өсіп өнуде, гүл жайнауда. Қазақ ішінде, Арғын ішінде, Қаракесек ішінде, өз алдына бір төбе ел, төрт құбыласы сай ел, даңқ-абройы ұлықты, бақ-дәулеті келісті, Көкбөрі Керней ұлысына айналды. Мұнда қазақты ру-руға, тайпа-тайпаға бөлейін деп айтпаймын, бүтін қазақ үшін мақтаныш ретінде айтамын, аса құрметті Қазақстандықтар! Қазақтың көшпелі заманы тұсында Көкбөрі Керней кіндігінен тараған ұрпақтарының бақ-дәулеті тасып, 12 жыл қыстап қалмақтар жағынан соғыс қаупі төнгенде қайта көшеді. Келдібек би қоштасарда Көкбөрі Керней досының құрметіне сандықтай-сандықтай болып шоғырланған Сандықтас тауын Керней тауы, етегіндегі өзенін Керней өзені» деп ататтырады. Сол жылдары кернейліктер Балқаш көлінің солтүстігінен бастап Шилі өзенінің сол жақ ағысына дейінгі төңірекке, төрт мезгілдік көшуде болған. Олар: қыстау, көктеу, жайлау, күзеу. Кернейліктер Кернейтау баурайында Қаржас румен көршілес тұрып, жаз жайлауында малдарын өріске өргізген.

Үкімет басында отырғандарға, халық қалаулыларына, тарихшы ғалымдарға, көкірегі ояу азаматтарға біздің тілек сөзіміз жетер деп топшылаймыз. Елбасы мен ғалымдар тарапынан қолдау көрсетіліп, тарихтың қақ төрінен Көкбөрі Керней батыр бабамыз лайықты орнын алады деп кәмілінен сенеміз. Төрт ғасырға жуық уақыт аралығында Көкбөрі Керней атының өшпей сақталуы тегіннен тегін емес. Ой таразыға салып көріңіздерші, кімнің есімі осынша уақыт халықтың жадында сақталған, еш ұмытылмаған, аңыз-

әңгімелер қатарласа айтылған. Қаңғыған орыстар келіп жер-су аттарын, ешкімнен сұрамай-ақ өзгерте берген, тарихи атаулар өрескел өшірілген немесе орыстандырылған. Өз беттерімен Керней ауылын «Корнеевка», Көкбөріні «Волчи» деп, ал Кернейтауды «Кернейгора» деп атап кеткен, еш бір қиналмай-ақ, заңдастырып алған. Бұл кезде жер-сулардың тарихи, заңды атауларын қайтару мүмкін болмай отырғаны қалай? Павлодар, Петропаволовск, сол сияқты, Астанаға Қарағандыдан барар күре жол бойындағы толып жатқан Корнеевка тәрізді, елге еңбегі сіңбеген орыстардың «евка» аттары. Бұл қазақты басынғандық! Бұл сұмдық қой! Осы үшін мен өлердей ұяламын, жағамды ұстаймын, жанған тас көмірдей болып, ішім оттай өртеніп, басымдағы миым құж-құж қайнайды, шыбын жаным күйзеліп, Алланың жарық дүниесіне симайтындай болып, қан жылаймын. Тарихи атауларды қайрадан қалпына келтіруге қабілетіміз жоқ, көрінген келімсекке жаутаңдаймыз. мұндайда ұнжұрғамыз түсіп, теперіш көрген тіліміз күрмеліп, бейшаралық кейіпке түсіп қаламыз, қарайғаннан қорқып, өз-өзімізден де қаймығып тұрамыз. Көкбөрі Кернейдің қолбасшылық келбетті, нар тұлғалы тас мүсіні бас қаламыздың сәулетті даңғылдарының бірінен, қара орман халқына өз жерінде, өз елінде сұлтан болу керек екендігін ұғындырып, халқына ақ жол көрсетіп тұруы керек деп санаймыз. Ауданның, көшенің атауын беру Көкбөрі Керней бабаға лайық. Оқу орындарында, тарих пәні бойынша Көкбөрі Керней оқулары өтіп тұруы дұрыс болар еді. Жалтақтайтын уақыт өтті, өр мінез көрсетер уақыт жетті, арда қазақ! Осы ойға қарсы шығатын «білімпаздардың» шығарына менің күмәнім жоқ. «Өз ішіңнен шыққан жау жаман» демекші, Көкбөрі Керней бабамызға бір ауыл атын беруді де кимай қалатындар табылып қалуы әбден мүмкін. Қазақтар бір-бірінің аяғынан шалуды бір заманда да тоқтатқан емес. Бұл жаман әдеттен қашан арылар екенбіз? Мен тарихшы болмасам да, таза ниетті адаммын, қазақтың шынайы, тағылымды тарихы

КЕРНЕЙ АУЫЛЫ

«Керней» ауылына қош келдіңіздер!» – дейді
Нұрғайша апа мен Лаура қарындас

Ғасырлар сүрлеуінде
суы сарқылмаған
«Керней бабаның әулие
бұлағы»

Кернейдің әулие бұлағы —————

үшін жаным ашиды, оны білуге тырысамын, білгенімді ел-жұртқа ұғындыруға күшімді сарп етемін. Бұл сөздерді айтуға мен қорқпаймын. Себебі, Ақтамберді толғауындағы ұлы есімдер, дуалы ауыз би-шешендер, әруақты батыр бабаларым қолдайды. Сондықтан да айтқыштарға айтарым:

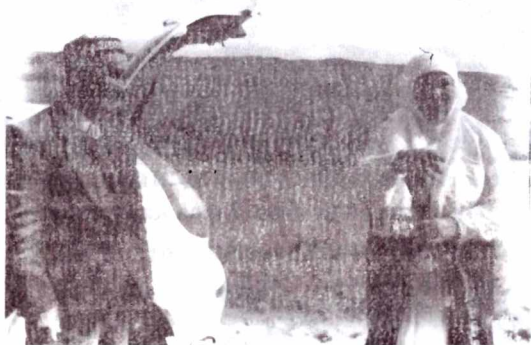
*Талайлар қақпақ болды ауызыма,
– Ие бол – деп, ей, Қаржас ауызыңа!
Жүрсең сен Қаракесек тойын тойлап,
Сыя алмай кетерсің-ау, ауылыңа.*

*Жауап бердім оларға: – адаспа – деп,
Жүзге бөліп, Руға – санаспа – деп.
Керней батыр қалмақпен соғысқанда,
Ениісі бөлінбеген қазақтар ек.*

*Жырлаған Ақтамберді, Бұқар жырау,
Кернейге тугызбайық санада дау.
«Кернейдің әулие бұлағы» жерімізде,
Тазаланып, жетті бізге, дін аман сау.*

«Керней бабаның әулие бұлағы» жөнінде бір үзік сыр...

«Сонау көсіліп жатқан «Көкбөрі Кернейтау»», – дейді емші,
түс жорушы Нұрғайша апа

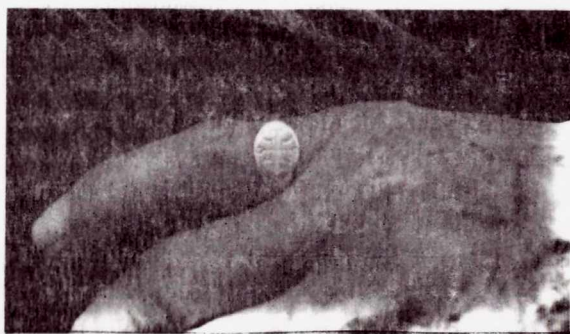

Кернейтаудағы киіз үйде. Оң жақ шетте отырған
Жылкелді. 1987 жыл

Тарғыл қара-көк ат үстінде қарт жылқышы Жылкелді. Атының тұяғы тиген аймақтағы жер-су, шоқы-тау атауларын жақсы білетін, үзеңгілес серігін қария сөзге қанықтыратын, қазақы жөн-жобаны бұлжытпай орындайтын, қолында ташпиғы бар, аузында иманы бар, ел-жұрты үшін адалынан туған азамат.

Сәби Бақшиұлы: «Мынау жатқан жазиралы дала, сонау бағзы замандарда қазақ жасақтарының қалмақтарға ойран салып, жонғарлардың жонын тіліп, моғолдардың миын шашқан, адамдардың қаны бұлақ болып аққан, талайды көрген тарихи төңірек. Дөңқол жоталары тізбегінен талай тарихи құнды жәдігерлерді тауып алуға болады...»

Сәбми қарияның саусағындағы, жиені Арманның 2004 жылы, Алғабас ауылы төңірегіндегі суыр іні маңынан тауып алған, ру-тайпа белгісі тәрізді айшықталған алтын сақинасы

Қолданылған әдебиеттер

1. *Материалы к киргизскому землепользованию. 4 Павлодарский уездъ. Томъ IV-й. Воронежъ. Типо-литография В.И. Изаева, Большая Дворянская улица, д. д-ра Столь. 1903.*
2. *Ботакаринский узел. Караганда 2010. Попов Ю.Г.*
3. *Көне Көктал, байырғы Баянаула байтағының тарихы. М.Алпысбес, Т.Аришабек, Е.Хасен, Е.Кейкі. Астана 2005.*
4. *«Ақтамберді толғауы» «ҚАЗАҚ» газетінде 2009 жылы жарияланған. Редакторы қорнекті жазушы Қоғабай Сәрсекеев*

МАЗМҰНЫ

Көсем келбетті баһадүр - Көкбөрі Керней батыр.....	3
Табиғат тілі – тағылымды тіл.....	4
Керней бабаның көне бұйраты.....	5
Керней қыс қыстап, жаз жайлаған.....	6
Ауыл ақсақалының айтқаны.....	8
Көкбөрі кернейдің ұраны.....	10
Керней бабаның әулие бұлағы.....	11
Көріпкелдердің Кернейтаудан «көргендері».....	13
Қорғанға бет бұрғанда жауған жылы жаңбыр.....	14
Есімханның ескі жолы.....	15
Көкбөрі керней.....	16
Жанжұнды жер жастандырды.....	17
Көкбөрі керней-әскери қолбасшы!.....	18
1643-1644 жылдардағы қанды майдан.....	19
Ерлік ізі еш уақытта да өшпейді!.....	21
Ұпақтарға аманат: «Түбі бір туыс, әрқашанда түгел бол!».....	22
Түйін.....	23

Басуға 11.07.2011 ж. қол қойылды. Қалпы 84x108 1/16. Қағазы офсетке арналған №1. Қаріп түрі “Times New Roman”. Офсеттік басылыс. Баспа табағы 2. Таралымы 300 дана. Тапсырыс № 35

*“Нұрлы Әлем шыңы” баспасының өз
баспаханасында басылды.
481333, Алматы облысы, Қарасай ауданы,
Алмалыбақ ауылы, Ерленесов көшесі 1 үй.*

**“НҰРЛЫ ӘЛЕМ ШЫҒЫ ” баспасының телефоны:
Алматы 8 (727) 276 30 10**

Мақсұтхан Термізіұлы АҚЫШОВ

Қарағанды облысы, Бұқар жырау ауданындағы Семізбұғы кентінде 1948 жылы дүниеге келген. Осы жердің мектебін 1967 жылы тәмәмдап, сол жылы Қарағанды педагогикалық институтына түсіп, аталған оқу орнын 1971 жылы бітіріп шыққан.

Тәуелсіздік алған жылдардан бері Керней мектебі аталған ұжымда 40 жыл бойы ұстаздық етуде. Аға мұғалім. Мәскеу, Астана, Алматы, Түркістан қалаларында тәжірбие алмасып қайтқан. Көне жәдігерлерді зердесіне тоқып, оларды білуге құштар. Өлкетанушылық оның сүйікті ісі. Бүкіл Одақтық Педагогикалық Ғылым Академиясының өткізген «Физика сабақтары – 88» ғылыми - әдістемелік Фестивалына қатынасқан. Республикалық педагогикалық «Мастер-класс» журналының 2009 жылғы №8(44), №9(45), 2011 жылғы №1(61), №2(62), №4(64)... сандарында және басқа да түрлі деңгейдегі басылымдарда статьялары жарық көрген. «Жырлап өтем өлкемді өзім туған» атты халық ақыны Ахметбек Байсалбайұлы атында өткен жыр мүшәйраның Доскей Әлімбайұлы атындағы жүлде иегері (17.05.2007). Журналист, сатирик ақын Матай Айнабеков атындағы қаламгерлер байқауына қатысып (19.11.2010.), поэзия жанырындағы ерекше қабілеті мен ой мазмұндылығы үшін I орынды иеленген. «Құс жолы» және «Бақыт құсы» кітаптарының авторы.

